

МИКОЛАЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Скринник- Сергій Васильович

УДК 37.033+37.018 (043.3)

**ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ
В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ
СІЛЬСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ**

13.00.07 - теорія і методика виховання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Миколаїв - 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті проблем виховання АПН України, м. Київ

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Пустовіт Григорій Петрович,
Президія АПН України,
Відділення загальної педагогіки та філософії освіти,
вчений секретар

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Вербицький Володимир Валентинович,
директор Національного еколого-натуралістичного
центру учнівської молоді Міністерства освіти і науки
України, професор кафедри педагогіки Київського
національного університету імені Тараса Шевченка,
старший науковий співробітник Інституту проблем
виховання АПН України;

кандидат педагогічних наук, доцент
Лебідь Світлана Григорівна,
в.о. декана факультету еколого-медичних наук, доцент
кафедри екології та природокористування Чорноморського
державного університету імені Петра Могили.

Захист відбудеться 13 лютого 2010 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 38.134.02 у Миколаївському державному університеті імені В. О. Сухомлинського за адресою: 54030, Україна, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського (54030, Україна, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24).

Автореферат розіслано " 8 " січня 2010 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Старева А. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі суспільного розвитку, суперечності у взаємодії людства і природи загострюються, набувають кризового характеру, з'являється реальна загроза подальшому існуванню біосфери, а отже, і цивілізації. Особливої актуальності набуває проблема переорієнтації особистісних цінностей підростаючого покоління.

У Національній доктрині розвитку освіти України, формування загальнолюдських і національних цінностей визнано пріоритетним завданням діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. Серед них важливого значення набувають ті, на основі яких вибудовується стратегія ставлення до людини, громади, природи і світу. У цьому контексті природа виступає як абсолютна (вічна) цінність, що наділена духовно-формувальним потенціалом.

Сучасний розвиток вітчизняної педагогічної науки у галузі вивчення довкілля визначається взаємодією різних чинників: з одного боку, впливом теоретичної спадщини педагогіки радянської доби, орієнтацією освіти й виховання підростаючого покоління на традиційні діалектико-матеріалістичні підходи до змісту, форм і методів пізнання ними довкілля. З іншого боку, спостерігається розширення уваги до зазначеної проблеми української педагогіки, обґрунтування та розробка нових концептуальних підходів, напрямів взаємодії теорії і практики екологічної освіти та виховання учнів.

Значний внесок у розробку фундаментальних, теоретико-методологічних засад функціонування педагогічних систем, різнопланових аспектів освіти, зокрема екологічних, здійснено у працях Ю. К. Бабанського, А. Н. Захлебного, І. Д. Зверева, Г. П. Пустовіта та ін.

Психолого-педагогічні основи формування знань, умінь і навичок взаємодії з навколишнім середовищем, як соціальним, так і природним, охарактеризовано у працях І. Д. Беха, В. Л. Виготського, С. Д. Дерябо, О. М. Леонтьєва, В. О. Ясвіна та ін.

На підставі аналізу зазначених вище наукових джерел з'ясовано, що ціннісне ставлення старшокласників до природи - це внутрішня готовність учнів до екологічно доцільної взаємодії з нею; підходів, реакції, переживання, що базуються на усвідомленні самоцінності об'єктів природи, їх значення для суспільства і кожної людини зокрема.

Сутність поняття "цінності" досліджували В. О. Василенко, Д. О. Леонтьєв, Е. А. Подольська, М. Шелер та інші. Вони охарактеризували цінність як значення будь-якого явища, вчинку і всього суцього для життєдіяльності певної людини, суспільства. Отже, предмети, явища набувають ціннісного значення лише в тому випадку, коли входять до сфери людського існування.

Категорію "ставлення" вперше обґрунтовано у наукових працях А. Ф. Лазурського, В. М. М'ясищева. Сутність цієї категорії вони характеризують, як особистісний потенціал людини, її психічної реакції у зв'язку з будь-яким предметом, процесом чи фактом дійсності. Ставлення визначає особливості

сприйняття дійсності, характер переживань та поведінкових реакцій особистості на зовнішні впливи.

Поняття "ціннісне ставлення" досліджували І. Д. Бех, Л. І. Божович, А. Г. Здравомислов, О. Л. Кононко, О. І. Самсін та іншими. Ціннісне ставлення, як провідна категорія у світогляді особистості, має безпосередній вплив на формування переконань, рефлексивних рис, дій особистості, відтак є свідомим компонентом її структури та сприяє творчому освоєнню довкілля.

Проблема формування ціннісного ставлення особистості до природи була фундаментально актуалізована у філософській та психологічній літературі наприкінці 80-х років ХХ століття. Т. Б. Баранова, М. Г. Васильєв, А. М. Кочергін, Ю. Г. Марков, Н. Б. Ігнатівська довели, що формувати ціннісне ставлення до природи доцільно у процесі залучення особистості до перетворювальної діяльності у взаємодії людини і природи.

Теоретичні та практичні аспекти екологічного виховання учнів старших класів у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи були предметом дослідження А. Н. Захлебного, І. Д. Зверєва та І. Т. Суравегіної. Вони одні з перших обґрунтували методологічні основи екологічної освіти і виховання позитивного ставлення особистості до природи. Зокрема, зазначена вище проблема розглядалась ними як фундаментальна основа формування всебічно розвиненої особистості.

Обґрунтування особливостей екологічної освіти і виховання у процесі вивчення окремих шкільних предметів було предметом дослідження А. С. Волкової, Г. П. Волошиної, В. В. Коваль, Н. А. Пустовіт, А. Й. Сиротенка та ін. Актуальними є дослідження Н. В. Левчук, яка визначила умови формування у старшокласників позитивного ставлення до світу природи під час факультативних занять.

Проблема формування естетичного ставлення дітей до природи досліджувалася у працях Н. І. Бутенко, С. І. Жупаніна, якими відзначено, що цей процес здійснюється через набуття вмінь естетичної праці в природі.

Морально-естетичного ставлення до природи, як зазначає Н. І. Ільїнська, передбачає організацію системи творчих завдань, що розвивають уявлення підлітків про довкілля. Крім того, Г. С. Марочко, З. П. Плохій, З. М. Шевців зазначали, що бережливе ставлення до природи забезпечується в процесі її цілісного сприйняття та завдяки засвоєнню наукових знань про взаємозв'язок природи і суспільства, усвідомлення властивостей природи, на основі розвитку емоційної сфери стосовно природи, особистим прикладом дорослих щодо екологічно доцільної поведінки, організацією конкретної природоохоронної роботи школярів. Характерною особливістю зазначених досліджень є спрямування формувальних впливів на пізнавальну активність, чуттєву сферу й екологічно доцільну поведінку та діяльність особистості.

Формування ціннісного ставлення до природи молодших школярів досліджувалось О. С. Вінокуровою, окремі аспекти зазначеної проблеми вивчалися Г. С. Тарасенко та ін. Характерною особливістю проведених ними досліджень є спрямування виховних методик на суб'єктифікацію об'єктів

природи, їх внутрішнє прийняття учнями до системи особистісних цінностей і формування на такій основі екологічно доцільної поведінки у природі.

Психолого-педагогічну та соціально-педагогічну систему емоційно-ціннісного ставлення особистості до природи, обґрунтували у своїх дослідженнях І. Д. Бех та Г. П. Пустовіт. Ними визначено та охарактеризовано сім провідних чинників формування емоційно-ціннісного ставлення особистості до природи.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та педагогічної практики формування у старшокласників ціннісного ставлення до природи засвідчив наявність протиріч між: завданнями екологічного виховання та недостатньою моральною і професійною готовністю вчителів до їх розв'язання; змістом виховної роботи та негативними прикладами ставлення до природи громадян; усвідомленням учнями необхідності розв'язувати екологічні проблеми і нерозумінням особистої ролі в цьому процесі; авторитетом батьків (учителів, друзів тощо), вчинки яких не завжди екологічно доцільні, та особистою екологічною позицією; усвідомленням старшокласниками необхідності збереження природи та водночас негативним ставленням особистості до окремих об'єктів і явищ природи; бажанням здійснювати практичні екологічні заходи та недостатньою підтримкою друзів, дорослих, місцевої влади тощо. Процес формування у старшокласників ціннісного ставлення до природи в умовах сільської загальноосвітньої школи здійснюється не системно, без відповідного теоретичного обґрунтування. Відтак, ці та інші причини негативно впливають на процеси формування ціннісного ставлення до природи у старшокласників сільської загальноосвітньої школи.

Отже, виникла необхідність подальшого дослідження психолого-педагогічного механізму формування зазначеної якості, наукового обґрунтування педагогічних впливів на учнів старших класів, що охоплює навчально-виховний процес та позаурочну виховну роботу сільської загальноосвітньої школи. Враховуючи актуальність і недостатню розробленість зазначеної проблеми, нами визначено тему дисертаційного дослідження: **"Формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи"**.

Зв'язок теми дисертації з планами науково-дослідної роботи: дисертація є складовою планів і програм науково-дослідної роботи лабораторії діяльності позашкільних закладів Інституту проблем виховання АПН України "Науково-методичні засади розвитку творчої особистості в навчальних закладах різних типів", державний реєстраційний номер 0106Ш00504. Тема дисертаційної роботи затверджена Вченою радою Інституту проблем виховання АПН України (протокол № 5 від 1 червня 2004 р.) та узгоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 2 від 22 лютого 2005 р.)

Мета дослідження: визначити й охарактеризувати теоретичні основи модернізації змісту екологічного виховання старшокласників сільської загальноосвітньої школи; обґрунтувати, розробити та експериментально

апробувати модель формування у старшокласників ціннісного ставлення до природи; удосконалити існуючі форми, методи, засоби та педагогічні умови, що забезпечують ефективність процесів формування ціннісного ставлення до природи у навчально-виховному процесі сільської загальноосвітньої школи.

Відповідно до мети визначено наступні **завдання дослідження**:

1. З'ясувати стан розробки проблеми у психолого-педагогічній науці й сучасній освітньо-виховній практиці.

2. Обґрунтувати та розробити модель формування ціннісного ставлення до природи у старшокласників сільської загальноосвітньої школи та педагогічні умови її ефективного застосування.

3. Визначити критерії, показники сформованості ціннісного ставлення до природи у старшокласників сільської загальноосвітньої школи.

4. Удосконалити активні організаційно-педагогічні форми і методи як складові методики формування ціннісного ставлення до природи у старшокласників сільської загальноосвітньої школи та експериментально перевірити їх ефективність.

5. Розробити й запровадити у практику теоретико-прикладний комплекс впливу на формування екологічної свідомості в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи та методичні рекомендації для вчителів сільських загальноосвітніх шкіл з формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи.

Об'єкт дослідження: навчально-виховний процес сільської загальноосвітньої школи.

Предмет дослідження: методика та педагогічні умови формування у старшокласників ціннісного ставлення до природи у навчально-виховному процесі сільської загальноосвітньої школи.

Методи дослідження. Для досягнення мети і реалізації завдань дослідження застосовувався комплекс наукових методів педагогічного дослідження.

Теоретичні методи: аналіз та узагальнення філософської, психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, наукових джерел з екології, аналіз шкільної документації, кількісний та якісний аналіз результатів педагогічного експерименту. За допомогою цих методів дібрано теоретичний матеріал із проблеми дослідження, визначено мету й завдання експериментальної роботи, отримано об'єктивні дані про стан сформованості у старшокласників ціннісного ставлення до природи на констатувальному та формувальному етапах дослідження, визначено ефективність експериментальної роботи.

Емпіричні методи: анкетування, тестування, написання творчих робіт мали на меті з'ясування потреб, мотивів старшокласників у взаємодії з природою, емоційного ставлення до її об'єктів. У ході анкетування батьків та вчителів з'ясовано їхню підготовку до розв'язання проблем виховання у старшокласників ціннісного ставлення до природи. Спостереження за поведінкою старшокласників у природі забезпечив додаткову перевірку отриманих даних, збір фактичного матеріалу упродовж дослідження, дав змогу зробити висновки про ефективність застосованих технологій. Ситуативне

опитування, аналіз пріоритетних життєвих цінностей, переживань у процесі рефлексії сприяли зміні стереотипного мислення старшокласників, усвідомленню особистої причетності до розв'язання екологічних проблем, знаходженню та відпрацюванню оптимальних форм взаємодії з природою.

Статистичні методи: реєстрація, ранжування, шкалування для визначення оптимальних умов формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що *вперше* на основі аналізу філософсько-культурологічних, психолого-педагогічних і соціально-педагогічних чинників охарактеризовано теоретичні та методичні основи модернізації змісту екологічної освіти і виховання старшокласників сільської загальноосвітньої школи через призму формування ціннісного ставлення до природи. *Визначено й охарактеризовано* сутнісні ознаки особистісного розвитку старшокласників у сфері взаємодії з природою в умовах сільської загальноосвітньої сільської; *уточнено* сутність поняття "ціннісне ставлення до природи" стосовно учнів старшого шкільного віку; теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально апробовано функціональну модель формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи; *здійснено* психолого-педагогічне обґрунтування особистісно-орієнтованих авторських методик і *розкрито* їх структурні й функціональні компоненти, критерії (когнітивний, ціннісний, поведінково-діяльнісний, особистісно розвивальний) та відповідні показники, як складові теоретико-прикладного комплексу впливу на формування екологічної свідомості в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи, що в сукупності *дало змогу підтвердити* ефективність функціональної моделі формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи; *дістали подальшого розвитку* сутнісні характеристики методик педагогічної діагностики кількісно-якісних параметрів сформованості ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи.

Практичне значення дослідження складає розробка і запровадження у практику: функціональної моделі й педагогічних умов; конкретних засобів формування у старшокласників ціннісного ставлення до природи відповідно до технологічних етапів цього процесу; методичних рекомендацій для вчителів щодо застосування обґрунтованих методик формування у старшокласників ціннісного ставлення до природи. Матеріали дисертаційною дослідження можуть бути використані вчителями середніх загальноосвітніх шкіл, педагогами позашкільних навчальних закладів, викладачами і студентами вищих навчальних закладів, у післядипломній педагогічній освіті та перепідготовці педагогічних працівників з проблем формування ціннісного ставлення учнів старших класів до природи.

Методичні рекомендації впроваджено в навчально-виховний процес сільських загальноосвітніх закладів Миколаївського району Миколаївської області (довідка районного відділу освіти від № 20 від 17.02.2008); Чемеровецького

району (довідка районного відділу освіти від №12 від 15.01.2008) та Хмельницького району Хмельницької області (довідка районного відділу освіти від №21 від 17.01.2008).

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалось у процесі експериментальної роботи у сільських загальноосвітніх школах Хмельницької та Миколаївської областей. Основні положення дисертації апробовані під час виступів на міжнародних науково-практичних конференціях: "Екологія: наука, освіта, природоохоронна діяльність" (м. Умань, 2007 р.); "Сучасні проблеми біології, екології та хімії" (м. Запоріжжя, березень 2007 р.); Всеукраїнських науково-практичних конференціях "Сталий розвиток екологічної освіти в Україні" (м. Львів, травень 2006 р.; м. Рівне, лютий 2008 р.); "Проблеми підготовки вчителів до викладання інтегрованої курсів та їх навчально-методичне забезпечення" (м. Полтава, квітень 2009 р.).

Теоретичні положення, висновки і методичні рекомендації представлено на звітних регіональних науково-практичних конференціях обласного та районного значення, педагогічних радах експериментальних шкіл, засіданнях кафедри загальної педагогіки та психології, методик навчальних предметів Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (2006-2009 рр.).

Публікації. Результати дослідження викладені у 12 одноосібних публікаціях, з яких 8 - у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел (204 найменувань), додатків. Дисертаційна робота викладена на 255 сторінках (з них 173 сторінок основного тексту), містить 16 таблиць, 13 діаграм на 29 сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь розробленості проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання дослідження, теоретико-методологічну основу, методи дослідження, етапи його проведення, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи, вірогідність здобутих результатів, подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У **першому розділі** - "Формування у старшокласників ціннісного ставлення до природи як психолого-педагогічна проблема" - охарактеризовано сучасний стан проблеми, здійснено теоретичний аналіз філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури, внаслідок чого розглянуто основні підходи до визначення сутності цінностей особистості й їх змістових компонентів; обґрунтовано зміст, структуру та закономірності процесу формування у старшокласників ціннісного ставлення до природи; охарактеризовано критерії сформованості ставлення до природи у старшокласників сільської загальноосвітньої школи: когнітивний, ціннісний, поведінково-діяльнісний,

особистісно розвивальний. Виділено рівні ставлення старшокласників до об'єктів природи: високий, середній, низький.

За висновками Д. Леонтьєва, О. Дробницького, Е. Подольської, категорія "цінність", є неоднозначною та багаторівневою. Це поняття визначається як належне та бажане на відміну від реального, дійсного; цінності належать до психічних утворень (їх джерелом є наші потреби, інтереси, почуття, ставлення).

Аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури (С.Франк, В. Ясвін, В. Сухомлинський, І. Бех, Г. Пустовіт та ін.) дає підстави для висновку, що саме цінності є основою виховання особистості, якісним показником якої є сформованість екологічної культури.

Уточнено поняття "ціннісне ставлення до природи" для учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи: це їхня внутрішня готовність до екологічно доцільної взаємодії з природою, яка базується на усвідомленні самоцінності об'єктів природи, їх значення для суспільства і кожної людини зокрема. Ціннісне ставлення до природи відповідає принципам сталого розвитку, позначається на самовизначенні старшокласників, реалізується у творчій взаємодії особистості з природою.

На основі з'ясування сутності поняття "ціннісне ставлення до природи" та врахування особливостей юнацького віку визначено чотири критерії сформованості ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи: когнітивний (теоретичні знання про природу), ціннісний (визнання природи як не заперечної цінності), поведінково-діяльнісний (екологічно доцільна поведінка у природі, участь у екологічній діяльності), особистісно-розвивальний (формування всебічно розвинутої особистості у процесі формування ціннісного ставлення до природи). Виділено рівні ставлення старшокласників до об'єктів природи: високий, середній, низький.

Критерій особистісного розвитку виділено на основі врахування положень Національної доктрини розвитку освіти в Україні у ХХІ столітті, де головною метою української освіти означено створення умов для особистісного розвитку кожного громадянина, а також на основі аналізу наукових досліджень Р. Бернса, С. Братченка, Л. Виготського, В. Корженка та інших, які актуалізували проблему особистісного розвитку.

Визначено та науково обґрунтовано педагогічні умови формування ціннісного ставлення до природи у старшокласників сільської загальноосвітньої школи на основі аналізу праць, у яких висвітлено специфіку розвитку та можливості екологічно-творчої роботи в природі, з її збереження (Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, С. Лебедь, Н. Левчук, Н. Палій та ін.).

У дисертації розкрито й проаналізовано закономірності процесу формування ціннісного ставлення до природи у старшокласників сільської загальноосвітньої школи. Їхнє становлення проходить шлях від пізнання та осмислення об'єкта оцінки, почуття та емоції, через потреби та формування мотивів поведінки в природі до усвідомлення, а потім - до дії, тобто реалізації сформованої цінності. На основі закономірностей цього процесу виділено структуру ціннісного ставлення до природи у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості:

емоційні переживання, зумовлені світом природи; потреби та інтереси особистості в об'єктах природи; система особистісних цінностей, спрямована на збереження природи; творча активність екологічного спрямування.

Аналіз результатів констатувального експерименту дав змогу визначити рівень сформованості в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи ціннісного ставлення до природи та особливості їхнього екологічного виховання, в якому значний відсоток складають знання та потреби старшокласників щодо природи. Також з'ясовано мотиви екологічної діяльності старшокласників. Виявлено типи ставлень старшокласників до природи: турботливий, раціональний, суперечливий, байдужий, руйнівний.

Результати констатувального експерименту засвідчили, що просліджується певна закономірність між рівнем знань старшокласниками сутності екологічних проблем своєї місцевості та рівнем сформованості екологічної культури. На основі здобутих даних є всі підстави для висновку: чим ширший діапазон знань учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи щодо екологічних проблеми, тим вищий рівень сформованості ціннісного ставлення до природи, що є невід'ємною складовою екологічної культури особистості.

Ефективність вирішення протиріччя між рівнем сформованості знань старшокласників про сутність екологічних проблем своєї місцевості та рівнем сформованості їхньої екологічної культури, є, насамперед необхідність формування у них умінь та навичок застосовувати здобуті екологічні знання на практиці, під час вивчення і оцінки стану навколишнього середовища та власної поведінки і практичної природоохоронної діяльності у довіллі з його збереження.

Аналіз результатів констатувального експерименту свідчить, що більшість старшокласників (67,8 %) лише частково усвідомлюють сутність екологічних проблем своєї місцевості, їхні наслідки та неабиякий вплив на майбутнє довілля. Виявлено, що 32,2 % учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи, недостатньо усвідомлюють залежність свого майбутнього чи громади, членами якої вони є; що від стану навколишнього середовища, наявності природних ресурсів, а відтак - шляхів вирішення екологічних проблем своєї місцевості й особистої причетності до цього.

Отже, постає необхідність у диференційованому підході до формування ціннісного ставлення до природи, впливаючи на свідомість особистості учня старших класів сільської загальноосвітньої школи.

У другому розділі - "Дослідно-експериментальна перевірка ефективності формування ціннісного ставлення до природи у старшокласників сільської школи" - обґрунтована функціональна модель формування ціннісного ставлення до природи у старшокласників сільської школи; охарактеризовано зміст, принципи, форми, методи експериментальної роботи в умовах сільської загальноосвітньої школи; проаналізовано результати дослідження.

У результаті експериментальної роботи нами розроблено та апробовано функціональну модель формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи. Метою запровадження якої є зміна ставлення до природи у старшокласників крізь призму духовності за

умови відновлення цілісності сприйняття, наслідком чого є зміна ставлення до довілля. В основу педагогічного моделювання діяльності щодо формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи покладена детермінованість за складної взаємодії образу, мети, засобу та результату організації навчально-пізнавальної та природоохоронної діяльності учнів у природі. Нами не абсолютизовано жоден із елементів ланцюжка діяльності і враховано те, що результати діяльності особистості прямо залежать від характеру всіх її ланок, то з позицій системного підходу можна представити функціональну модель процесу формування ціннісного ставлення до природи (рис. 1).

Внутрішня єдність і цілісність педагогічної системи стосовно проблеми нашого дослідження - функціональна модель формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи - передбачає наявність як унормованих, так і не унормованих інтегративних зв'язків і взаємозалежностей особистості та соціально-педагогічного середовища в його межах і навіть за ним, де вона розглядається як компонент іншої педагогічної чи соціально-педагогічної системи.

Виділено та обґрунтовано основні компоненти функціональної моделі формування ціннісного ставлення до природи учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи: учень, учитель, мета і зміст функціонування моделі та принципи, форми, засоби, методи. Ці структурні компоненти логічно пов'язані між собою та виконують такі функції: організаційну, конструктивну, гностичну, функціональну, комунікативну та проектну.

Отже, взаємопов'язані компоненти функціональної моделі ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи: учень-центр моделі; учитель, як наставник, вихователь, радник; мета та завдання ціннісного ставлення до природи у старшокласників; зміст формування ціннісного ставлення до природи; активні форми, методи та прийоми мотивації, активізації та формування ціннісного ставлення до природи. Саме учень старших класів з його інтересами, мотивами, потребами, переконаннями, з відчуттями, тлумаченнями, з різним рівнем осмислення й усвідомлення інформації, своїм досвідом та сформованою свідомістю є визначальним у діяльності вчителя з вибору, конструюванні та побудови навчально-виховного процесу з використанням відповідних активних форм (у рамках розробленої програми "Екологія + Я"), дидактичних принципів (цілісності, неперервності, інтегративності, міждисциплінарності, локальності в розкритті екологічних проблем, добровільності і доступності, варіативності, стосунків між людиною і природою, практичної спрямованості, на розвиток емоційно-ціннісної, діяльнісно-практичної сфери особистості, доцільності поєднання форм, методів та засобів виховання у відповідності до змісту й завдань освіти та виховання, забезпечення ефективних умов реалізації особистісно-зорієнтованих завдань екологічної освіти і виховання, прогностичності), засобів та методів формування ціннісного ставлення до природи в умовах сільської загальноосвітньої школи.

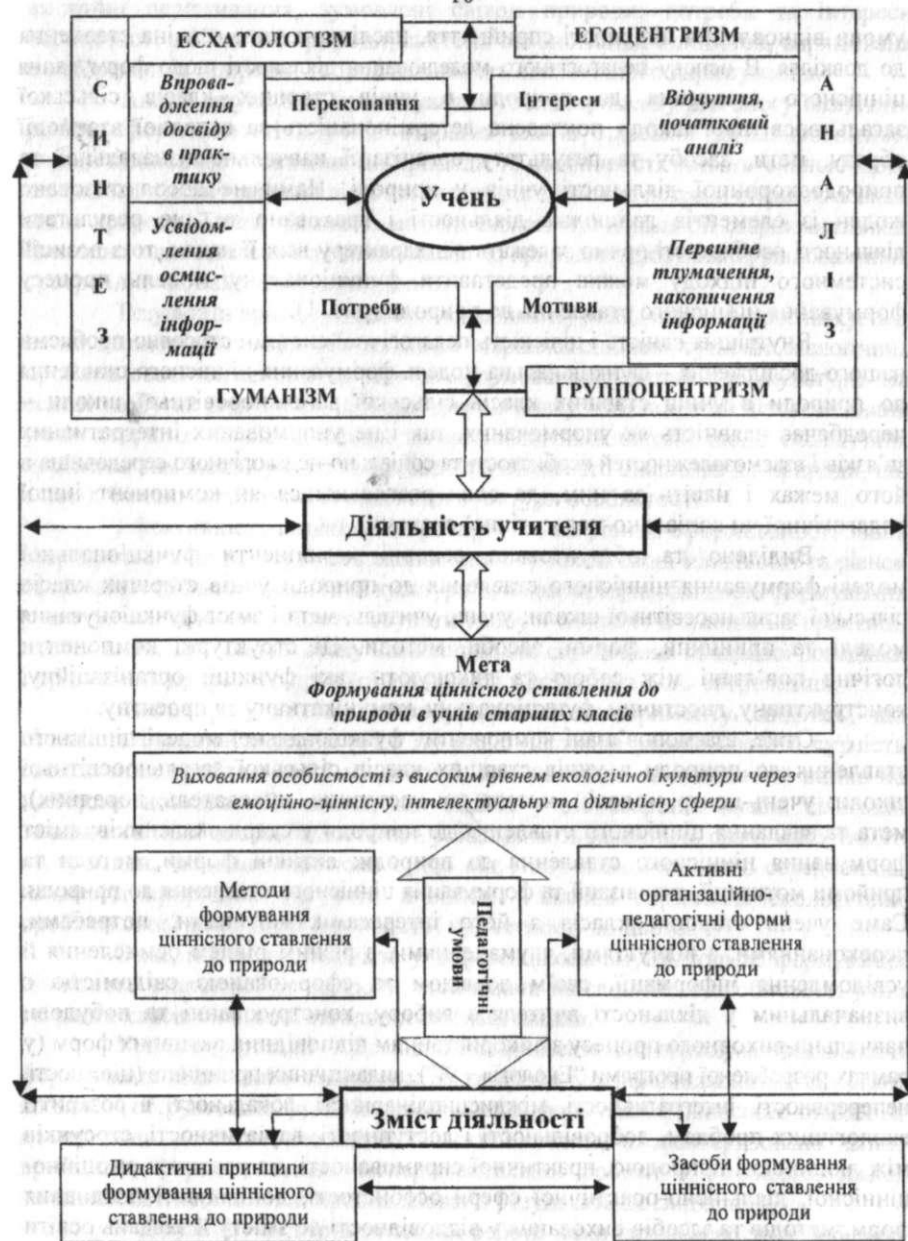

Рис. 1. Функціональна модель ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи

Таким чином, саме учень старших класів сільської загальноосвітньої школи є центром функціональної моделі формування ціннісного ставлення до природи.

Діяльність учителя, як компонента функціональної моделі, спрямовується насамперед на досягнення мети й завдань щодо формування в учнів старших класів ціннісного ставлення до природи на засадах створення сприятливого психологічного клімату в навчально-виховному процесі сільської загальноосвітньої школи, на засадах духовного, морального, інтелектуального розвитку особистості та високої професійності педагога.

Мета й завдання формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи реалізуються у різноманітних активних формах, методах, прийомах, які гармонізуються з навчальними, виховними та всебічно розвивальними цілями всього навчально-виховного процесу сільської загальноосвітньої школи.

Змістом формування ціннісного ставлення до природи є сама природа як незаперечна цінність. Саме за такого підходу він був реалізований на засадах навчально-пізнавальної та конкретної природоохоронної діяльності.

Методи, прийоми мотивації, активізації та формування ціннісного ставлення до природи в умовах сільської загальноосвітньої школи спрямовані на становлення самостійності, ініціативи в практичній діяльності екологічного спрямування. Тому застосування різноманітних форм, методів і прийомів традиційних і інноваційних забезпечуватиме реалізацію змісту формування ціннісного ставлення в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи.

Отже, ефективність процесу формування ціннісного ставлення до природи у старшокласників сільської загальноосвітньої школи, як підтверджують результати дослідження, неможлива без створення комфортного психологічного середовища, де вчитель працює разом з учнями старших класів на засадах партнерства. У такому контексті екологічно спрямована діяльність та конкретна природоохоронна робота є умовами формування ціннісного ставлення до природи й показником сформованості екологічної культури особистості учня старших класів.

Тому сформованість ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи, як необхідний елемент соціалізації особистості (гуманізм, есхатологізм), розвивається в процесі пізнання нею довкілля за умови комплексного підходу до реалізації мети, завдань, змісту, форми і методів здійснення. Відповідно до ціннісної дистанції, ступінь сформованості ціннісного ставлення до природи у старшокласників сільської загальноосвітньої школи відповідає ступеню її впливу на їхні почуття. Під ціннісною дистанцією ми розуміємо найвищі прояви екологічної духовності, коли об'єкти природи стають цінністю в житті старшокласника, і зникає споживча межа між особистістю та природою.

Отже, на основі зазначеного вище, нами побудовано теоретико-прикладний комплекс засобів впливу на формування екологічної свідомості в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи, сутність якого полягає в екологізації відносин між особистістю старшокласника і довкіллям, громадою і

довкіллям, державою і довкіллям, фундаментальною основою яких є ціннісне ставлення до природи.

Як засвідчують результати нашого дослідження, шкільне соціальне середовище у сільському населеному пункті має позитивні особливості:

- мала наповнюваність класів полегшує налагодження гуманістичної взаємодії вчителя зі старшокласниками, забезпечує умови застосування виховних технологій, ефективність яких розрахована на невелику кількість учнів;
- невеликий педагогічний колектив легше згуртувати для здійснення інноваційної діяльності, забезпечення міжпредметних зв'язків;
- мала кількість педагогів та учнів сприяє інтимізації психологічного клімату у школі.

Природне середовище у сільській місцевості також має свої переваги:

- наявність природних ландшафтів з різноманітною флорою та фауною забезпечує постійний безпосередній контакт старшокласників з рослинним і тваринним світом своєї місцевості, сприятливий для вивчення взаємозв'язків у природі;
- переважання природного середовища сприяє фізичному, психічному здоров'ю та естетичному розвитку учнів;
- утримання домашніх тварин, вирощування рослин на присадибній ділянці забезпечує дбайливе ставлення учнів до них, водночас зазначена діяльність, здебільшого, має прагматичну мету.

В експериментальному дослідженні були задіяні шістнадцять експериментальних класів (Е) і дві групи контрольних класів (К1, К2), у складі кожної - шістнадцять класів. Зазначені класи брали також участь у констатувальному етапі дослідження. В усіх експериментальних класах запроваджувалась методика формування у старшокласників ціннісного ставлення до природи за умов сільської загальноосвітньої школи. Вона складається з таких компонентів:

1. Серія інтерактивних соціально-психологічних тренінгів екологічного змісту: "Моя планета", "Цінності", "GRAFFITI", "Карта екологічного мозку", "Карта екологічних асоціацій", "Екологічний трикутник", "Екологічна карусель", "Екологічний колаж".

2. Формування ціннісного ставлення старшокласників до природи на основі аналізу участі кожного з них у засіданнях екологічних клубів за програмою "Екологія + Я".

3. Проектна діяльність екологічного змісту з вирішення екологічних проблем своєї місцевості.

Запропонована методика спрямована на забезпечення особистісного розвитку учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи у процесі формування ціннісного ставлення до природи та збалансування виховного впливу на старшокласників з урахуванням специфіки сільського виховного середовища. Вона передбачала гуманізацію інформації, що надходила із середовища та гуманізацію взаємодії учнів з об'єктами природи.

На підставі аналізу результатів формувального (Ф) експерименту очевидним стала ефективність запропонованих підходів, щодо формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи:

- показники рівня знань старшокласників підвищилися: з високим рівнем на 6,6 %; з середнім рівнем на 8,5 %; кількість старшокласників з низьким рівнем знань екологічних проблем знизилась відповідно - на 15,1 % в експериментальних класах (рис. 2);

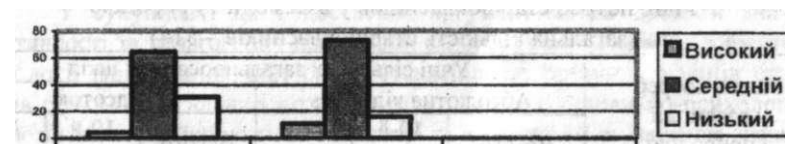

Рис. 2. Діаграма динаміки рівня знань учнів з екологічних проблем

- відзначено підвищення рівня сформованості екологічної культури по всіх рівнях. Рівень екологічної культури старшокласників сільських загальноосвітніх шкіл підвищився по середньому рівні на 13,9 %, по високому на 2,0 %, значно зменшилась кількість старшокласників з низьким рівнем на 8,9 % та з дуже низьким на 8,4 % (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна таблиця сформованості екологічної культури (К, Ф)
(загальна кількість старшокласників - 308)

Рівень	Констатувальний (К)		Формувальний (Ф)			Динаміка, %
	Іх ір учнів	%	Рівень	К-ть учнів	%	
Дн	93	15,1	Дн	20	6,7	-8,4
Н	105	17,0	Н	25	8,1	-8,9
Не	98	15,9	Не	34	11,1	-4,8
С	245	39,7	С	165	53,6	+13,9
Вс	48	7,8	Вс	42	13,3	+5,5
В	22	3,5	В	17	5,5	+2,0
Дв	6	1	Дв	5	1,7	+0,7

- потреби старшокласників сільської загальноосвітньої школи у взаємодії з природою змінилися так: мають потребу у відпочинку серед Природи 7,8 % (при констатувальному експерименті (К) - 90 %), естетичне задоволення отримують 44,9 % (при К - 33,8 %), у телевізійних передачах про світ 12,8 % (при К - 12,1 %), у науковій літературі про природу 9,3 % (при К - 11,8 %), у навчальному предметі природничого циклу 13,7 % (при К - 18,2 %), у практичній діяльності серед природи та з природними матеріалами 3,1 % (при К - 6,2 %).

- результати експерименту вказують на появу в учнів старших класів потреб високого рівня в об'єктах природи 10,2 % (до високого рівня віднесено задоволення природою 4-6-ти потреб старшокласників із 6-ти запропонованих),

суттєве збільшення показників середнього рівня на 18,1 % (до середнього - 2-3-х потреб) зменшення кількості тих, що мають низький рівень на 28,3 % (до низького - 0-1 -ї потреби) (табл. 2);

Таблиця 2

Рівні потреб старшокласників у взаємодії з природою
(314)

Рівень потреб у взаємодії з природою	Учні сільських загальноосвітніх шкіл					
	Абсолютна кількість			Відсоток		
	Всього	10-й клас	11-й клас	Всього	10-й клас	11-й клас
Високий	32	15	17	10,2	4,8	5,4
Середній	246	120	126	78,3	38,2	40,1
Низький	36	16	20	11,5	5,1	6,4

- засвідчено, що показник високого рівня поведінки зріс на 12,2 %, відбулося зростання показника середнього рівня поведінки на 9,8 %, суттєво знизився показник низького рівня на 22,0 % за результатами формувального експерименту (рис. 3);

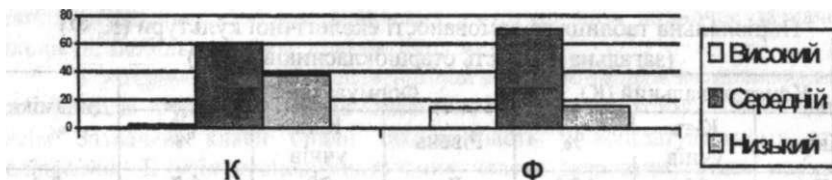

Рис. 3. Діаграма динаміки рівня поведінки старшокласників у природі

- підвищення показників турботливого типу поведінки характеризує зростання здатності старшокласників до вирішення протиріч взаємодії з природою, відповідальності у ставленні до неї та розумінням особистісної значущості у розв'язанні екологічних проблем.

Порівняння результатів експериментального дослідження засвідчило, що в експериментальних класах кількісні показники ціннісного ставлення старшокласників до природи вищі, ніж у контрольних.

Аналіз динаміки результатів всіх показників: рівнів знань старшокласників з екологічних проблем, рівнів сформованості екологічної культури, рівнів потреб старшокласників у взаємодії з природою, типів емоційних ставлень старшокласників до природи, рівнів поведінки старшокласників у природі, мотивів екологічної діяльності старшокласників, типів вчинків старшокласників у природі) формувального етапу кризь призму порівняльного аналізу учнів десятих та одинадцятих класів, засвідчив, що вона суттєво змінилася, стала якіснішою для всіх учнів старших класів. Така тенденція, як засвідчують результати нашого дослідження, виникла внаслідок інтеграції всіх видів

діяльності в рамках розробленої нами особистісно-зорієнтованих методик (системи тренінгів, проєктів, екологічної ігротехніки, аналізу практичної діяльності екологічного спрямування та впровадження програми засідань екологічного клубу "Екологія + Я").

У сукупності це є достатньо аргументованим доказом значення, ефективності та педагогічної доцільності запровадженої особисто зорієнтованої технології формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи на основі соціально-психологічних установок мотиваційно-потребнісної сфері та адекватного оцінювання значимості кожного учня старших класів у природі, розвитку потреби у пізнанні змісту природи як цінності та потреби у дбайливому ставленні до довкілля, вміння аналізувати цінність власних вчинків до себе, суспільства та природи.

Результати проведеного теоретичного та експериментального дослідження дають підстави для таких висновків:

1. Історико-генетичний аналіз проблеми екологічної освіти та виховання у філософській, психолого-педагогічній літературі засвідчує, що вирішення екологічних проблем вбачається у зближенні людини з природою, спрямуванні процесу екологічного виховання на зміну світогляду суспільства, розумінні сутності природи через категорію цінності.

2. Вивчення та аналіз філософських та психолого-педагогічних джерел засвідчив, що формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів найменш досліджене стосовно старшокласників сільської загальноосвітньої школи. Саме старший шкільний вік характеризується розширенням кола соціальних ролей, зміною потреб та інтересів, формуванням ставлення до себе та оточуючої дійсності, психологічною готовністю особистості до самовизначення. Вікові психологічні особливості учнів старших класів зумовлюють виховні впливи, пов'язані з вибором подальшого життєвого шляху, становленням ієрархії життєвих цінностей. Відповідно, екологічне виховання старшокласників передбачає визнання самоцінності природи і прийняття її до ряду вічних особистісних цінностей, розвиток умінь аналізу і свідомої корекції свого ставлення до природи, а також умінь творчої суб'єкт-суб'єктної взаємодії зі світом природи.

3. На основі сутності та структури ціннісного ставлення до природи, а також вікових особливостей старшокласників, визначено доцільність критерії сформованості зазначеної якості в старшокласників старших класів: когнітивний, ціннісний, поведінково-діяльнісний, особистісно-розвивальний. Виділено рівні ставлення старшокласників до об'єктів природи: високий, середній, низький.

4. Аналіз результатів констатувального експерименту дав змогу визначити рівень сформованості в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи ціннісного ставлення до природи. У якому значний відсоток складають знання та потреби старшокласників щодо природи. Виявлено типи ставлень старшокласників до природи: турботливий, раціональний, суперечливий, байдужий, руйнівний.

5. Обґрунтовано, розроблено та апробовано функціональну модель формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів

сільської загальноосвітньої школи. Складовою якої є: учень, учитель, мета і зміст функціонування моделі та принципи, форми, засоби й методи. Ці структурні компоненти функціональної моделі логічно пов'язані між собою та виконують наступні функції: організаційну, конструктивну, гностичну, функціональну, комунікативну та проектну. Метою моделі є зміна ставлення до природи крізь призму духовності за умови відновлення цілісності сприйняття, наслідком чого є зміна ставлення до навколишнього середовища. Відповідно до моделі, з домінуючого ставлення до природи виділено принципи рівні у структурі особистості: егоцентричний, групоцентричний, гуманістичний і духовний (есхатологічний).

6. Розроблено теоретико-прикладний комплекс впливу на формування екологічної свідомості учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи. Сутність якого полягає в екологізації відносин між особистістю старшокласника, школою, громадою й суспільством. Науково обґрунтовано особистісно-орієнтовану методику, що забезпечують формування ціннісного ставлення у старшокласників сільської загальноосвітньої школи до природи. Розроблено систему тренінгових занять та програму засідань екологічних клубів "Екологія + Я", в ході яких відбулась зміна внутрішніх установок старшокласників сільської загальноосвітньої школи, розширились їхні знання, сформувався досвід позитивного ставлення до природи та умінь і навичок з її охорони.

7. Впровадження в практику роботи особистісно-зорієнтованих методик забезпечило відчутне зростання ефективності формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи, що підтверджено результатами формувального експерименту. Так в експериментальних класах відзначається динамічне зростання всіх показників: перевага раціонального та турботливого типів поведінки, поява потреб високого рівня в спілкуванні з природою, підвищення рівня сформованості екологічної культури старшокласника сільської загальноосвітньої школи.

Викладенні в дослідженні теоретичні та експериментальні результати не претендують на вичерпне розв'язання проблеми формування ціннісного ставлення у старшокласників сільської загальноосвітньої школи. Перспективи подальших досліджень цієї проблеми у вивченні процесів формування якості та трансформація її у цінність; обґрунтуванні перспектив взаємодії школи, сім'ї та громадськості у формування ціннісного ставлення до природи з врахуванням виховую чого середовища сільської місцевості; дослідженні пов'язаному з переходом сільської загальноосвітньої школи на новий зміст освіти та 12-річний термін навчання учнів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Скрипник С. В. Ціннісне ставлення старшокласників сільських шкіл до природи: результати діагностичного обстеження / Сергій Скрипник //

Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. - 2006. - № 6. - С. 8-12.

2. Скрипник С. В. Теоретична модель формування ціннісного ставлення до природи у старшокласників / Сергій Скрипник // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка.-2008.-№23.-С. 128-135.

3. Скрипник С. В. Удосконалення змісту форм і методів формування ціннісного ставлення до природи у старшокласників сільської школи / Сергій Скрипник // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : 36. наук, праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. - Умань, 2008. - Випуск 25. - С. 167-182.

4. Скрипник С. В. Екологізація навчально-виховного процесу в сільській загальноосвітній школі / Сергій Скрипник // 36. наук, праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Гол. ред. : Мартинюк М. Т. - Умань : РВЦ "Софія", 2009. - Ч. 1. - 220 с.

5. Скрипник С. В. Моделювання процесу формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи / Сергій Скрипник // Педагогічний дискурс : зб. наук, праць / гол. ред. А. Й. Сиротинко. - Хмельницький : ХГПА, 2009. - Вип. 5. - 253 с.

6. Скрипник С. В. Педагогічні умови формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи / Сергій Скрипник // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка. -2009. -№ 28. - С. 126-131.

7. Скрипник С. В. Формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи в екологічних клубах / Сергій Скрипник // Імідж сучасного педагога: науково-практичний часопис Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Островського / гол. ред. Н. Білик. - Полтава : ТОВ "АСМІ", 2009. - Вип. 4. - С. 68-71.

8. Скрипник С. В. Сформованість ціннісного ставлення до природи як чинник трансформації світогляду старшокласника сільської загальноосвітньої школи в соціальну активність громадянина / Сергій Скрипник // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. - Переяслав-Хмельницький. - 2008. - № 16.

Інші публікації:

9. Скрипник С. В. Екологічне виховання в сільській школі / Сергій Скрипник // Екологія : наука, освіта, природоохоронна діяльність : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. - К. : Наук. Світ, 2007. - С. 116-117.

10. Скрипник С. В. Теорія і практика екологічного виховання в сільській школі / Сергій Скрипник // Наукові записки екологічної лабораторії УДПУ : Вип. 10. - К.: Наук, світ, 2007. - С. 114-119.

11. Скрипник С. В. Теоретичні основи формування ціннісних орієнтацій школярів / Сергій Скрипник // Наукові записки екологічної лабораторії УДГІУ : Вип. 11. - К. : Наук, світ, 2008. - С. 73-80.

12. Скрипник С. В. Теоретичні основи формування екологічної свідомості та екологічної культури в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи / Сергій Скрипник // Педагогічний вісник Хмельницького обласного інституту після дипломної педагогічної освіти / гол. ред. В. І. Войтенко. - Хмельницький. - 2009. - Вип. 1 (28). - С. 15-19.

АНОТАЦІЇ

Скрипник С. В. Формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 - теорія і методика виховання. - Миколаївський державний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, 2009.

Дисертацію присвячено питанням теорії і практики формування ціннісного ставлення до природи у старшокласників сільської загальноосвітньої школи. Здійснено аналіз цієї проблеми із психолого-педагогічних позицій, розглянуто сутність понять "цінність", "ціннісне ставлення".

У результаті висвітлення мети та завдань експериментальної роботи нами обґрунтована модель формування ціннісного ставлення до природи у старшокласників сільської школи, метою моделі є зміна ставлення до природи крізь призму духовності за умови відновлення цілісності сприйняття, наслідком чого є зміна ставлення до навколишнього світу. В основу педагогічного моделювання діяльності покладена детермінованість за складної взаємодії образу, мети, засобу та результату організації професійної діяльності учнів стосовно природи.

Обґрунтовано удосконалення змісту форм і методів формування ціннісного ставлення до природи у старшокласників сільської загальноосвітньої школи, розроблено та експериментально апробовано особистісно-орієнтовані методики формування ціннісного ставлення до природи та програми засідань екологічного клубу "Екологія + Я", як складових обґрунтованої функціональної моделі формування ціннісного ставлення до природи у старшокласників сільської загальноосвітньої школи; розкрито зв'язки та взаємозалежності між компонентами моделі та етапами соціалізації особистості.

Ключові слова: цінність, ціннісне ставлення до природи, сільська загальноосвітня школа, функціональна модель.

Скрипник С. В. Формирование ценностного отношения в учеников старших классов сельской общеобразовательной школы. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.0007 - теория и методика воспитания. - Николаевский государственный университет имени В. О. Сухомлинского, г. Николаев, 2009.

Диссертация посвящена вопросам теории и практики формирования ценностного отношения к природе у старшеклассников сельской общеобразовательной школы. Осуществлен анализ этой проблемы с психолого-педагогической и философской точки позиций, рассмотрена сущность понятий "ценность", "ценностное отношение".

В результате освещения цели и заданий экспериментальной работы мы обосновали модель формирования ценностного отношения к природе у старшеклассников сельской школы, целью модели является изменение отношения к природе сквозь призму духовности при условии возобновления целостности восприятия, следствием чего есть изменение отношения к окружающему миру. В основу педагогического моделирования деятельности положена детерминированность при сложном взаимодействии образа, цели, средства и результата организации профессиональной деятельности учеников относительно природы. Если не абсолютизировать какой-либо из элементов цепочки деятельности и выходит с того, что результаты деятельности прямо зависят от характера всех ее ланок, то из позиций системного подхода можно представить педагогическую модель процесса формирования ценностного отношения к природе.

Согласно модели, на переходном псевдогуманистическом уровне важно понимание старшеклассником сельской общеобразовательной школы глобального единства всего живого на Земле, которое основано на системности природы, соотношении всех ее составляющих, в том числе собственно его личности. На основе эмоционально духовной атмосферы, за критерием ценностной дистанции, происходит убеждение старшеклассника, что законы и закономерности функционирования природы имеют свое отображение в каждом конкретном его поступке, которые проявляются в повседневной жизни.

Разработан теоретико-прикладный комплекс экологического воспитания гармонизирует взаимодействие системы "Природа - человек - общество - государство", которая базируется на экологически - значимых ценностях и приоритетах каждой личности. Процесс проектирования методики формирования ценностного отношения старшеклассников к природе нуждается в понимании особенностей школьной социальной среды и ближайшего естественного окружения.

У диссертационном исследовании научно обосновано и проверено усовершенствование содержания форм и методов формирования ценностного отношения к природе у старшеклассников сельской общеобразовательной школы, разработаны и экспериментально апробированы личностно-ориентированные методики формирования ценностного отношения к природе и программы заседаний экологического клуба "Екологія + Я", как компонентов функциональной модели формирования ценностного отношения к природе у старшеклассников сельской общеобразовательной школы.

Разработаны опросники, тесты, с помощью которых определялись уровни сформированное™ интеллектуальной, эмоционально-чувствительной,

потребностно-мотивационной и деятельностной составляющих ценностного отношения к природе у старшеклассников сельской общеобразовательной школы.

Результаты формирующего эксперимента зафиксировали, что у старшеклассников экспериментальных групп произошли изменения в интеллектуальной, эмоционально-чувствительной, потребностно-мотивационной и деятельностной сферах: уменьшилось количество старшеклассников с низким уровнем сформированное™ составляющих ценностного отношения к природе и увеличение их числа с достаточным и высокими уровнями.

Ключевые слова: ценность, ценностное отношение к природе, сельская общеобразовательная школа, функциональная модель.

SUMMARY

Skrypnyk S. V. Forming of the valued attitude toward nature for the students of higher forms of rural general school. - It is Manuscript.

Dissertation on the receiving of scientific degree of candidate of pedagogical sciences after specialty 13.00.07 is a Theory and methodology of education.

Dissertation is devoted the questions of theory and practice of forming of the valued attitude toward nature of the senior pupils of rural general school. The analysis of this problem is carried out from psychology-pedagogical positions; essence of concepts is considered "value", "valued attitude".

The dissertation the improvement of maintenance of forms and methods of forming of the valued attitude toward nature for the senior pupils of rural general schools is proved. The methods of forming the valued attitude towards nature and program of meetings of the ecological club "Ekologiya + Ya", as constituents of the proved functional model of forming of the valued attitude toward nature for the senior pupils of rural general schools are developed and experimentally approved, Copula and interdependence between the components of model and stages of socialization of personality are exposed.

Key words: value, valued attitude toward nature, rural general school, functional model.

Підписано до друку 18.12.2009. Формат 30 x 42/4

Ум. друк. арк. - 0,9. Обл.-вид. арк. - 1,0

Наклад 100 прим. Зам. № 2/10, 2010

Редакційно-видавничий центр ХНУ

29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 7/1